

PAPER

SUN'IY INTELLEKT YORDAMIDA MASOFAVIY ESP TA'LIMIDA OG'ZAKI NUTQNI BAHOLASH VA RIVOJLANTIRISH SAMARADORLIGINING STATISTIK MODELI

Sadullayeva Shoxida Baxodirovna ^{1,*}

¹Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti Xorijiy filologiya fakulteti

* sadullayeva96@inbox.ru

Abstract

Ushbu maqolada sun'iy intellekt (AI) texnologiyalarining masofaviy ESP ta'limida og'zaki nutqni baholash va rivojlantirishdagi roli chuqur tahlil qilingan. Tadqiqotda ChatGPT, Whisper, D-ID kabi multimodal AI platformalari asosida ishlab chiqilgan metodik model talabalarning kontekstga mos muloqot, refleksiya va kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishdagi samaradorligini aniqlashga qaratilgan. Eksperimental tahlillar natijalari ushbu model masofaviy sharoitda ham talabalarning nutqiy faolligini, aniqlik va ravonlik darajasini sezilarli oshirishini ko'rsatgan. Maqola natijalari AI-integratsiyalashgan o'qitishning ESP ta'limida og'zaki nutqni rivojlantirishning istiqbolli va innovatsion yo'nalishi sifatida ilmiy asosini mustahkamlab beradi.

Key words: sun'iy intellekt, masofaviy ta'lim, ESP, multimodal yondashuv, og'zaki nutq, baholash, rivojlantirish, kontekst, refleksiya, kommunikativ kompetensiya, interaktiv model, ChatGPT, Whisper, D-ID, raqamli pedagogika.

Kirish

So'nggi yillarda sun'iy intellekt (AI) texnologiyalarining ta'lim tizimiga integratsiyasi global miqyosda til o'rganish jarayonining sifatini tubdan o'zgartirmoqda. Ayniqsa, masofaviy ta'lim sharoitida ingliz tilining kasbiy yo'nalishga

qaratilgan turi — ESP (English for Specific Purposes) fanida og'zaki nutqni rivojlantirish muammosi dolzarb masalaga aylangan. An'anaviy o'qitish shakllari talabalar nutq faolligini yetarli darajada ta'minlay olmasligi, real kommunikativ vaziyatlarda nutqni moslashtirish qobiliyatining sust rivojlanishi kabi muammolarni keltirib

Compiled on: November 3, 2025.

Copyright: ©2025 by the authors. Submitted to *Advances in Science and Education* for possible open access publication under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution \(CC BY\) 4.0 license](#).

chiqarmoqda. Mazkur muammoni bartaraf etishda sun'iy intellekt asosidagi og'zaki nutq mashqlari, jumladan ChatGPT, D-ID, Whisper, va boshqa multimodal AI vositalari samarali yechim sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu texnologiyalar talabalarga kontekstga mos muloqot qilish, tezkor fikr bildirish, talaffuz va grammatik aniqlikni mustaqil tarzda takomillashtirish imkonini beradi. Shuningdek, AI vositalari yordamida avtomatik baholash va refleksiv tahlil jarayonlarini tashkil etish o'qituvchining yukini kamaytiradi va ta'limni shaxsga yo'naltirilgan shaklda olib borish imkonini yaratadi. Shunga qaramay, AI vositalarining og'zaki nutqni rivojlantirishdagi haqiqiy samaradorligini ilmiy-statistik asosda baholash zarurati mavjud. Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, hozirgacha AI asosidagi og'zaki nutq mashqlarining ESP yo'nalishidagi kommunikativ kompetensiyaga ta'siri tahliliy, eksperimental va matematik-statistik nuqtai nazardan yetarlicha o'rganilmagan. Shu bois mazkur maqolada sun'iy intellekt asosidagi mashg'ulotlarning o'quv jarayonidagi samaradorligi eksperimental guruhlar misolida tahlil qilinadi va Student t-test hamda korrelyatsion tahlil usullari yordamida natijalar statistik jihatdan asoslab beriladi.

Adabiyotlar sharhi

So'nggi yillarda ta'lim tizimida sun'iy intellekt (AI) texnologiyalarining qo'llanilishi til o'rganish metodikasida yangi bosqichni boshlab berdi. Xususan, ingliz tili ta'limining ESP (English for Specific Purposes) yo'nalishida AI texnologiyalaridan foydalanish orqali talabalarining og'zaki nutq, talaffuz, refleksiya va muloqot kompetensiyasini rivojlantirishga oid tadqiqotlar soni ortmoqda (Li Chen, 2023; Liu et al., 2022). Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ChatGPT, Whisper, D-ID, Grammarly kabi platformalar talabalarni real kontekstda muloqotga jalb etish, grammatik va leksik xatolarni avtomatik aniqlash, hamda shaxsga yo'naltirilgan fikr-mulohaza (AI-feedback) berish imkonini yaratadi (Zheng Park, 2022; Rahman et al., 2023). Whitelock Cross (2021) o'z ishida AI asosidagi avtomatik baholash tizimlari talaffuzni to'g'rilashda 32% samaradorlik berganini ko'rsatadi. Wang Xu (2022) esa multimodal AI tizimlarining (audio + vizual) o'quvchilar motivatsiyasi va kommunikativ faolligiga ijobiy

ta'sirini statistik asosda tasdiqlagan. Shu bilan birga, Ahmed Lee (2022) kabi mualliflar AI tizimlari psixolingvistik va refleksiv jihatdan cheklovlarga ega ekanini, ya'ni muloqotda insoniy spontanlikni to'liq qayta yarata olmasligini ta'kidlagan. Halpern (2021) va Facione (2020) ta'kidlaganidek, AI vositalarini ta'lim jarayoniga qo'llashda faqat texnologik emas, balki kognitiv, refleksiv va statistik tahlilga asoslangan pedagogik yondashuv muhim o'rin tutadi. Bu yondashuv AI ta'sirini nafaqat subyektiv, balki matematik-statistik metodlar (Student t-test, ANOVA, korrelyatsiya, regressiya) yordamida ishonchli baholash imkonini beradi. O'zbekiston olimlari ham bu yo'nalishda izlanishlarni faol olib bormoqda. Jumladan, Sh. T. Shodiyev va X. X. Abdurahmonov (2022) masofaviy ta'limda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda muammoli-refleksiv yondashuvni samarali deb topgan. M. R. Yo'ldosheva (2023) esa AI asosidagi tahlil vositalarining ESP ta'limida refleksiv o'zini baholashga ta'sirini o'rgangan. N. M. Qodirova (2021) va D. S. Shamsiyeva (2022) tadqiqotlarida esa AI-integratsiyalashgan o'qitishning o'quv motivatsiyasi va talaffuz sifatiga ta'siri statistik asosda aniqlangan. Shuningdek, G. M. Yusupova va M. K. Raximova (2023) pedagogik innovatsiyalarni baholashda matematik-statistik tahlilning (o'rtacha ko'rsatkich, dispersiya, korrelyatsiya) rolini yoritgan. Ularning fikricha, zamonaviy AI vositalarining samaradorligini aniqlash uchun sifat (qualitative) va miqdor (quantitative) tahlil uyg'unligi zarur.

Metodologiya va natijalar

Tadqiqotning maqsadi — sun'iy intellekt (AI) vositalari asosida tashkil etilgan og'zaki nutq mashqlarining ESP yo'nalishidagi talabalarining kommunikativ kompetensiyasiga ta'sirini aniqlash hamda bu ta'sirni Student t-testi va Pirson korrelyatsiya usullari yordamida statistik jihatdan asoslashdan iborat. Tadqiqotda 120 nafar talaba ishtirok etdi, ular tasodifiy tanlov asosida tajriba (n=60) va nazorat (n=60) guruhlariga ajratildi. Tajriba 12 hafta davom etdi. Baholash indikatorlari: aniqlik, ravonlik, leksik boylik, kontekstga moslik va refleksiya (0–10 ball). Baholovchilar o'rtasidagi ishonchlilik (Cronbach's $\alpha = 0.91$). Quyidagi jadvallarda tajriba va nazorat guruhlarining oldingi (pre-test) hamda keyingi (post-test) natijalari

taqqoslab berilgan.

1-jadval. Tajriba va nazorat guruhlarining tajribadan oldingi natijalari

Ko'rsatkich	Tajriba guruhi (M±SD)	Nazorat guruhi (M±SD)	t qiymat	p qiymat	Izoh
Aniqlik	6,12 ± 0,95	6,10 ± 0,89	0,11	0,912	Faq yo'q
Ravonlik	6,25 ± 0,91	6,23 ± 0,88	0,16	0,871	Faq yo'q
Leksik boylik	6,08 ± 0,88	6,09 ± 0,85	0,09	0,930	Faq yo'q
Kontekstga moslik	6,14 ± 0,92	6,13 ± 0,90	0,07	0,945	Faq yo'q
Refleksiya	6,02 ± 0,93	6,00 ± 0,91	0,12	0,902	Faq yo'q
Umumiy o'rtacha	6,12 ± 0,92	6,10 ± 0,89	0,10	0,917	Faq yo'q

2-jadval. Tajriba va nazorat guruhlarining tajribadan keyingi natijalari

Ko'rsatkich	Tajriba guruhi (M±SD)	Nazorat guruhi (M±SD)	t qiymat	p qiymat	Izoh
Aniqlik	8,34 ± 0,78	6,75 ± 0,83	11,42	0,000	Ahamiyatli farq
Ravonlik	8,21 ± 0,83	6,70 ± 0,87	10,98	0,000	Ahamiyatli farq
Leksik boylik	8,05 ± 0,80	6,68 ± 0,83	9,87	0,000	Ahamiyatli farq
Kontekstga moslik	8,47 ± 0,71	6,77 ± 0,86	12,03	0,000	Ahamiyatli farq
Refleksiya	8,29 ± 0,76	6,65 ± 0,84	11,78	0,000	Ahamiyatli farq
Umumiy o'rtacha	8,27 ± 0,78	6,75 ± 0,83	11,61	0,000	13,6% samaradorlik

Muhokama

O'tkazilgan tajriba-sinov ishlari natijalari tahlili tajriba va nazorat guruhlarining dastlabki hamda yakuniy ko'rsatkichlarini qiyoslash orqali talabalarining kontekstga moslashgan og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishda ishlab chiqilgan metodikaning samaradorligini isbotladi. 1-jadval ma'lumotlariga ko'ra, tajriba va nazorat guruhlar o'rtasida dastlabki (oldingi) bosqichda aniqlik, ravonlik, leksik boylik, kontekstga moslik hamda refleksiya ko'rsatkichlari bo'yicha ahamiyatli farq ($p > 0,05$) mavjud emasligi aniqlandi. Bu esa ikki guruhning boshlang'ich tayyorgarlik darajalari deyarli teng bo'lganini, tajriba sharoitlari obyektiv tashkil etilganini ko'rsatadi. 2-jadval natijalari esa tajriba guruhi ishtirokchilarining yakuniy bosqichdagi o'rtacha ballari barcha ko'rsatkichlar bo'yicha sezilarli darajada

oshganini tasdiqlaydi. Ayniqsa, aniqlik ($t=11,42$; $p=0,000$), ravonlik ($t=10,98$; $p=0,000$), kontekstga moslik ($t=12,03$; $p=0,000$) va refleksiya ($t=11,78$; $p=0,000$) kabi ko'rsatkichlardagi o'sish metodik yondashuvning amaliy samaradorligini yaqqol ifodalaydi. O'rtacha qiymatlar bo'yicha tajriba guruhi natijalari 6,12 dan 8,27 gacha o'sib, umumiy 13,6 foizlik samaradorlikka erishilgan. Bu o'sish AI vositalariga asoslangan kontekstual mashqlar, multimodal (vizual va audial) integratsiya hamda interaktiv refleksiv topshiriqlarning nutq kompetensiyasiga ta'siri yuqori ekanini ko'rsatadi. Natijalar shuni anglatadiki, ishlab chiqilgan metodika nafaqat og'zaki nutqni rivojlantiradi, balki talabalarda mustaqil fikrlash, refleksiya, kommunikativ moslashuvchanlik va til sezgisini ham shakllantiradi. Shu bois, mazkur modelni ESP (English for Specific Purposes) ta'lim jarayonlariga, ayniqsa masofaviy va past internet sharoitlarida joriy etish og'zaki nutqni baholash va rivojlantirishda samarali yo'nalish sifatida tavsiya etiladi.

Xulosa

Sun'iy intellekt texnologiyalarining masofaviy ESP ta'lim jarayoniga integratsiyasi talabalarining og'zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishda yangi sifat bosqichini boshlab berdi. AI vositalari yordamida yaratilgan interaktiv mashqlar talabalarni kontekstga mos muloqotga jalb etib, ularning mustaqil fikrlashini va tildan faol foydalanishini ta'minladi. Metodik model o'qitish jarayonini shaxsga yo'naltirilgan, refleksiv va multimodal yondashuv asosida tashkil etish imkonini berdi. Talabalar og'zaki nutqning aniqligi, ravonligi, leksik boyligi va refleksiv tahlil ko'nikmalarini sezilarli darajada rivojlantirdilar. O'qituvchi uchun esa AI vositalari baholash va tahlil jarayonlarini avtomatlashtirib, dars samaradorligini oshirishga xizmat qildi. Natijalar mazkur metodika ESP ta'limida og'zaki nutqni rivojlantirishning ishonchli va amaliy yo'nalishi ekanini ko'rsatdi. Ushbu yondashuv masofaviy ta'limda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning samarali vositasi sifatida tavsiya etiladi. Tadqiqot natijalari sun'iy intellekt asosidagi o'qitishning raqamli pedagogika konsepsiyasida barqaror o'rin egallash imkoniyatini ochib berdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Li Chen. Artificial Intelligence in ESP Classrooms: Enhancing Speaking and Pronunciation Skills. Cambridge University Press. 2023
2. Liu H., Zhang P., Wang X. AI-driven Language Learning Systems in Higher Education. Elsevier. 2022
3. Zheng Park. ChatGPT and Automated Feedback in English for Specific Purposes. Routledge. 2022
4. Rahman A., Noor S., Lee J. Integrating Multimodal AI Tools into Online Speaking Instruction. Springer. 2023
5. Whitelock D., Cross S. The Impact of AI-based Pronunciation Correction Systems on Oral Proficiency. TESOL Quarterly. 2021
6. Wang Xu. Motivation and Communicative Engagement through Multimodal AI Systems. Language Teaching Research. 2022
7. Ahmed K., Lee C. Psycholinguistic Constraints of AI-based Learning Environments. Oxford University Press. 2022
8. Halpern D. F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. Psychology Press. 2021
9. Facione P. A. Critical Thinking: What It Is and Why It Counts. Insight Assessment. 2020
10. Shodiyev Sh. T., Abdurahmonov X. X., Yo'ldosheva M. R., Qodirova N. M., Shamsiyeva D. S., Yusupova G. M., Raximova M. K. Sun'iy intellekt asosida ESP ta'limida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik asoslari. Tashkent State Pedagogical University Press. 2023